

Advies van het team Omgevingskwaliteit Sterke Lekdijk

Nota Voorkeursalternatief Wijk bij Duurstede - Amerongen

Aan: Dhr. Jeroen Haan en
Bestuurlijke begeleidingsgroep Wijk bij Duurstede – Amerongen

Van: Team omgevingskwaliteit Sterke Lekdijk
Eric Luiten (voorzitter)
Paul Roncken (Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit)
Ties Rijcken
Janine Caalders
Nicole Korsten

Onderwerp: Advies Nota Voorkeursalternatief Wijk bij Duurstede – Amerongen

Datum: 23 april 2020

Geachte heer Haan en leden van de bestuurlijke begeleidingsgroep,

Op vrijdag 17 april 2020 is het team Omgevingskwaliteit van de Sterke Lekdijk (het OK-team) bijeen gekomen om advies uit te brengen bij het derde mijlpaalmoment voor het deelproject Wijk bij Duurstede–Amerongen: de bestuurlijke behandeling van de Nota Voorkeursalternatief. Wij hebben dat gedaan op basis van de informatie in de digitale nota op de website, een presentatie door de dienstdoende landschapsarchitect van Arcadis en met het oog op de twee vragen vanuit het projectteam die vooral betrekking hebben op de volgende fase van het project, de planuitwerkingsfase. Het is mij een genoegen u dit advies aan te bieden namens de leden van het team. Voor de algemene benadering die wij als leden van het OK-team volgen in ons commentaar op de samenstelling van planalternatieven voor de verschillende deeltrajecten verwijzen we graag naar de bijlage.

ADVIES BIJ DE NOTA VOORKEURSALTERNATIEF

Zoals vastgelegd in de werkwijze¹ van het team Omgevingskwaliteit zijn de adviezen erop gericht om zoveel mogelijk aan de voorkant aandachtspunten en aanbevelingen mee te geven, vooruitkijkend naar de volgende fase. U vindt in dit advies enkele suggesties in algemene zin met betrekking tot het bestuurlijke en maatschappelijke debat dat de planvorming richting geeft. Daarnaast vindt u onze inhoudelijke reflectie op de uit te werken oplossingsrichting.

Allereerst wil het OK-team de complimenten uitspreken voor de inhoudelijke stappen die zijn gezet tijdens de koersbepaling naar het voorkeursalternatief. Het OK-team is

¹ “Opdrachtbeschrijving en werkwijze team omgevingskwaliteit” vastgesteld bij de bestuurlijke tafel Sterke Lekdijk van 18 januari 2018

bovendien onder de indruk van de zorgvuldigheid en inzichtelijkheid van de rapportage over het voorkeursalternatief. De indruk is dat er daarnaast veel zorg is besteed aan de participatie met belanghebbenden. De Nota is duidelijk geschreven, kent een goede opbouw en onderbouwt helder de omgang met belangrijke waarden in het gebied.

We juichen toe dat in het VKA kansrijke verbanden worden gelegd tussen de maatregelen gericht op langjarige waterveiligheid en het integreren van ecologische, erfgoedelijke en openluchtrecreatieve belangen en waarden in het gebied. We zien een – op het eerste gezicht – goede balans tussen een doelmatige dijkversterking in combinatie met de aanspalende maatschappelijke kansen. Tegelijk ziet het team belangrijke aandachtspunten voor het vervolg.

1. Continuïteit van alignement en profiel

Het OK-team adviseert u in de planuitwerkingsfase expliciet aandacht te besteden aan de continuïteit van het profiel. Met continuïteit bedoelen wij de eenheid van handelen bij het dimensioneren en inrichten van alignement en profiel van de dijk. Bij het opstellen van het voorkeursalternatief is de keuze gemaakt om de aanwezige waarden zo goed mogelijk te ontzien. Dit is op zichzelf prima te verdedigen, maar leidt op een aantal plekken tot veel overgangen van de ene fysieke oplossingsmaatregel naar de andere. We vragen aandacht voor de landschappelijke 'kitvoegen en lasnaden' tussen de onaangeroerde dijkvakken, binnendijkse verstevigingen, buitendijkse ingravingen en verticale constructies. Niet-limitatief en als voorbeeld noemen we hier het risico op lelijke discontinuïteit van de dijk bij vakken 27, 37, 60 en 61. Helderheid van het hele dijkprofiel blijft een zorg! Continuïteit wordt gedragen door een eenduidige weginrichting, doorgezette hellingshoeken, doorlopende beheerpaden, terugkerend dijkmeubilair etc. Variatie wordt vanzelf aangereikt door erven, bijzondere artefacten, lokale eigenaardigheden.

Het OK-team adviseert om de op de kaart van het VKA aangeduide maatwerklocaties ook werkelijk genereus en met aandacht uit te werken. De kwaliteit van de dijk als onderdeel van het rivierenlandschap wordt op dit soort plekken voor bewoners en bezoekers tastbaar. Aanvullend op de geselecteerde maatwerklocaties vragen we aandacht voor een goed ingepaste oplossing voor de beermuur, voor de verbijzondering van de dijk ter hoogte van het stuw- en sluseiland en de locatie bij de afdamming van de Kromme Rijn. De rustpunten, uitzichtpunten, snelheidsremmers, binnen/buitenkomovergangen moeten zoveel mogelijk worden gecombineerd om visuele en functionele versnippering van het alignement te voorkomen.

2. Robuustheid van het dijkprofiel

Ten aanzien van de robuustheid van de oplossingen vraagt het OK-team aandacht voor de levensduur, ook in relatie tot eventueel toekomstig waterstandverhogende effecten zoals ruwere uiterwaardennatuur en zettingssnelheid of in het licht van nieuwe normeringen. Beslis of u de kans wil verkleinen dat u binnen korte tijd opnieuw in robuustheid moet investeren. Daarnaast adviseert het OK-team om na te denken over terugvalopties op plekken waar innovatieve technieken – waarvoor lof – worden voorgesteld; bij innovatie hoort een paragraaf die de risico's van de innovatie benoemt en beantwoordt.

3. Verkeersafwikkeling

Het OK-team is gecharmeerd van het indicatieve wegprofiel omdat het recht doet aan het streven de auto duidelijker op de gastenlijst van de dijk te zetten ten faveure van de fietser. Met een goede detaillering kan dit profiel leiden tot een verbetering ten opzichte van de huidige situatie voor de veiligheid van fietsers en wandelaars. Goed gekozen materialisatie is hierbij belangrijk, vooral van de middenstrook. Daarnaast ziet het OK-team ook hier dat de continuïteit van het wegalignement aandacht vraagt. Het wegprofiel heeft niet overal

dezelfde breedte. Ook vragen we aandacht voor de wijze waarop de snelheid van het gemotoriseerde verkeer wordt beteugeld, zowel qua locatiekeuze als uitvoeringvorm. In de Visie Mobiliteit zijn al enkele locaties benoemd waar op aangesloten zou kunnen worden (p 62 en 63). Voor alle verkeersmaatregelen geldt dat ze een precedent vormen voor de andere dijktrajecten en dus in iteratie met de Visie en met de andere dijktrajecten moeten worden uitgewerkt.

Het OK-team ziet het aanvullend toepassen van een vrijliggend fietspad naar de Gravenbol op de beheerstrook als een mogelijke meerwaarde. In algemene zin adviseert het OK-team om de aansluitingen tussen dijk en binnendijks land voor met name langzaam verkeer op de uitwerkingsagenda te zetten en om de tracering en uitwerking van de beheerstrook tegen de dijk zo vorm te geven dat die benut kan worden door struinende wandelaars. Dat vergt in de uitwerking ook een rasterplan op hoofdlijnen voor het gehele dijktraject inclusief aansluitende ontsluiting.

4. Lunenburgerwaard en zoekgebieden voor natuur

Het OK-team ziet dat er verbinding is gezocht tussen de opgave voor natuurontwikkeling en de dijkversterking (bij de klei-inkassingen en ter hoogte van de Lunenburgerwaard), maar stelt op eigen kracht vast dat het natuurpotentieel zich niet beperkt tot die directe dijkzone. Het lijkt ons verdedigbaar dat vanuit een bredere scope en integraler naar het hele buitendijkse gebied wordt gekeken. De maatschappelijke organisaties en veel burgers in het gebied vragen er steeds luider om; waarom dit momentum niet gegrepen? Zijn Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer en Stichting Utrechts Landschap in overleg met de Provincie Utrecht om dit perspectief vlot te trekken? Is er een gebiedsontwikkelingsambitie te formuleren die lijkt op wat er bijvoorbeeld in het HWBP-project Meanderende Maas wordt voorbereid?

In het algemeen vraagt het OK-team aandacht voor toekomstig *beheer* van gebiedsdelen die wisselen van grondgebruik: zorg dat het beheer 'mee ontworpen wordt' en dat er duidelijke afspraken komen met de toekomstige eigenaren/beheerders. Ook dit aspect vraagt om een rasterplan dat aan de beheerders moet worden voorgehouden, verklaard en overgedragen. Aanleggen en beheren van 'bloemrijk buitentalud' is een zeer aantrekkelijk initiatief maar vergt meer kennis en moeite dan men op het eerste gezicht zou verwachten. Besteed hier op tijd aandacht aan want bij een succesvolle toepassing zal het tot veel plezier bij bewoners en recreanten leiden.

5. Bestuurlijk initiatief en samenspel

Het OK-team ziet in de stukken terug dat er al veel afstemming is geweest met diverse gebiedspartners. Het blijft echter nodig, ook in de volgende fase, om hier tijd en aandacht aan te geven. Dit vraagt ook ambtelijke inzet. Het OK-team ziet de volgende specifieke aandachtspunten voor bestuurlijk initiatief en samenwerking:

Hoogheemraadschap Stichtse Rijnlanden

Het waterschap stopt veel tijd in het betrekken van bewoners van de dijkzone. Belanghebbenden en belangstellenden wordt gevraagd input te leveren in het planproces. Zo komen tijdig niet alleen knelpunten naar boven maar ook verwachtingen en ambities. Het valt ons op dat de lijst van wensen heel lang, enorm uiteenlopend en behoorlijk gedetailleerd is. Ter compensatie van het sterk versnipperde 'maatschappelijk houvast' dat hieraan kan worden ontleend drukt het OK-team het waterschap op het hart om helder te blijven communiceren welke essentiële verantwoordelijkheden hoogwaterveiligheid met zich meebrengt en wat er in zijn ogen aansluitend op de primaire taken van dijkversterking en dijkbeheer aan maatschappelijke doelen en landschappelijke kwaliteiten op de schaal van de hele dijk valt te realiseren. Zo worden andere partijen op tijd op de complementaire kansen en verantwoordelijkheden gewezen en bewoners proportioneel bediend.

Provincie Utrecht

Wij zien een cruciale rol voor de provincie in het behartigen van bovenlokale belangen aanvullend op de maatschappelijke en landschappelijke toegevoegde waarde die het waterschap zelf kan waarmaken. Het OK-team denkt dat de provincie hier onderscheidend werk kan doen niet alleen als facilitator van decentrale overheid maar minstens zo zeer als regionale gebiedsautoriteit en als initiator en ontwikkelaar van eigen kerntaken. Het project biedt kansen voor natuurontwikkeling en bovenlokale recreatie, voor ontsluiten van erfgoed en voor een verkeerskundige verduurzamingsimpuls en in het algemeen een kans om de beleefbaarheid en aantrekkelijkheid van het rivierengebied in de provincie Utrecht te vergroten. Omdat de ruimtelijke kansen en opgaven meerdere portefeuilles bij de provincie bestrijken is het zaak dit in het hele college van GS aan de orde te stellen.

Rijkswaterstaat

De verhouding tussen de natuuropgave en de doorstroomvereisten in de uiterwaarden alsmede de te verbeteren ruimtelijke kwaliteit van het stuweiland zouden aanleiding moeten zijn voor Rijkswaterstaat om met voorstellen te komen.

Gemeenten

Voor gemeenten is het zaak met concrete en haalbare initiatieven de verbinding te leggen met burgers. Dat betreft de agrarische bedrijfsvoering, de leefbaarheid van de dijkzone, de recreatieve bereikbaarheid en bruikbaarheid van dijk en uiterwaarden. Ook het benutten van de kansen voor aansluiting van openbare wegen en paden tussen dijk en binnendijks agrarisch land vergt typisch een gemeentelijke inzet. De uitwerking van maatwerklocaties zou met de gemeenten moeten worden afgestemd. Meer specifiek wijst het OK-team op studies over het verplaatsen van recreatieve voorzieningen vanaf de Gravenbol dichter naar Wijk bij Duurstede. Het OK-team geeft u graag mee dat het momentum van de dijkversterking – net als bij Salmsteke – mogelijk benut kan worden hoewel de afstand tot de dijk hier tegenwerkt. Hier is een stevige impuls mogelijk die voor bewoners direct meerwaarde oplevert.

KWALITEITSBORGING IN DE UITWERKINGS- EN REALISATIEFASE

Met de aanbestedingsvorm Innovatie Partnerschap kiest het waterschap ervoor om de aannemer al in de planuitwerking te betrekken. Dit biedt ongetwijfeld kansen voor goed afgestemd uitwerken en uitvoeren, maar vraagt tegelijkertijd aandacht voor de wijze waarop u als publiekrechtelijke opdrachtgever en eindverantwoordelijke grip en sturing kunt houden op de omgevingskwaliteit van het hele project. Vanuit het team Omgevingskwaliteit dat vooralsnog alleen in de fase van Verkenning van het HWBP-traject zijn bijdrage levert, reiken we u graag enkele algemene aandachtspunten aan voor het vervolg. Deze kunnen bij alle deelprojecten van de Sterke Lekdijk ingezet worden.

1 Supervisie

De complexiteit van de uitwerking en uitvoeringsvoorbereiding is relatief groot en omgeven door veel toeschouwers, waartussen ook hele en halve participanten. De ervaring leert dat in een dergelijke context de planuitwerking snel de gedaante aanneemt van een technische, maatschappelijke en financiële onderhandeling. Een definitief ontwerp dat alleen als onderhandelingsresultaat tussen overheden, maatschappelijke organisaties, burgers en marktpartijen kan worden begrepen biedt zelden een landschappelijk perspectief van hoge ruimtelijke kwaliteit. In dat licht adviseren we u zo snel mogelijk een besluit te nemen over de vorm waarin de borging van omgevingskwaliteit wordt gegarandeerd en georganiseerd. Maak onderscheid tussen de vraag welke voorziening u zelf daarin wil treffen en de vraag op welke wijze u de markt hiertoe wil uitdagen (een Beeldkwaliteitsplan voor het dijktraject in kwestie, de professionaliteit en ervaring van de

hoofdontwerper, de voorgestane interactie met een door de opdrachtgever aangestelde supervisor, enzovoorts).

2 Planvorming

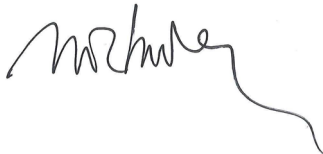
Het OK-team is voorstander van een coördinerend landschapsarchitect per dijktraject. Deze persoon moet als het ware de 'eigenaar' van het kwaliteitskader zijn dat voor elk dijktraject bestaat en moet in staat worden gesteld dat tijdens de uitwerking en het uitvoeringsgereed maken van het plan voluit te verdedigen. Dit zou ook de functionaris moeten zijn die op verzoek van het bestuurlijk overleg de uitwerking van de dijkversterkingsopgave (tussen dijk kruin en dijkvoet) te verbinden aan de gebiedskenmerken en ontwikkelingen in de omgeving. Zo blijft de interactie tussen de HWBP-scope en de initiatieven in de ruimere omgeving voortdurend op de agenda.

Als dit wordt gehonoreerd voorziet het planproces ook in een heldere cartografie als basis voor communicatie met omwonenden en andere belanghebbenden. Deze suggestie is mede ingegeven door het feit dat wij als leden van het OK-team af en toe moeite hadden om de projectmatige insteek van de VKA-kaart (op de website) te koppelen aan de actuele topografie.

Afsluitend

Hopende u hiermee een passend en nuttig advies te hebben bezorgd wens ik u wijsheid en daadkracht toe in het bestuurlijke, technische en maatschappelijke debat dat de komende periode voor u ligt.

Hoogachtend en met een hartelijke groet, namens het voltallige team Omgevingskwaliteit Sterke Lekdijk,

Eric Luiten (voorzitter)

Eerdere adviezen:

- Advies Nota van Uitgangspunten Wijk bij Duurstede-Amerongen, d.d. 2 november 2018
- Advies Nota Kansrijke Oplossingen Wijk bij Duurstede-Amerongen, d.d. 29 september 2019

Het team Omgevingskwaliteit Sterke Lekdijk adviseert het Hoogheemraadschap Stichtse Rijnlanden en alle bestuurlijke partners, betrokken bij het HWBP-project Sterke Lekdijk, over de integrale omgevingskwaliteit die met behulp van de versterkingsmaatregelen en -voorzieningen voor hoogwaterbescherming in het gebied kan worden bereikt. Het team adviseert gevraagd en ongevraagd op basis van een onafhankelijke positie. Het team bestaat uit de volgende personen: prof. ir. Eric Luiten (voorzitter), dr. ir. Paul Roncken (Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit in Utrecht), dr. ir. Ties Rijcken (civiel-techniek en ontwerp), dr. Janine Caalders (recreatie en gebiedsontwikkeling), drs. Nicole Korsten (infrastructuur en verkeer). Secretaris van het team is ir. Jan-Willem Vrolijk. Het team werkt conform de notitie "Opdrachtbeschrijving en werkwijze team omgevingskwaliteit" vastgesteld bij de bestuurlijke tafel Sterke Lekdijk van 18 januari 2018.

UITGANGSPUNTEN VOOR EEN HOGE OMGEVINGSKWALITEIT VAN DE LEKDIIJK

1 De Lekdijk verdient een hoogwaardige benadering. We hebben nog eens voor u en voor onszelf teruggezocht en in beeld gebracht welke territoriale betekenis de Lekdijk eigenlijk heeft. Die is niet mals. Die betekenis mag wat ons betreft doorklinken in het ambitieniveau waarmee de dijkversterking wordt uitgewerkt. Een belangrijke dijk verdient een **bovengemiddelde benadering**. We zullen bovendien alle betrokkenen bij het bestuurlijk overleg en in het bijzonder de opdrachtgever voortdurend en hardnekkig herinneren aan de historische kansen van dit grote project: tientallen kilometers rivierdijk moeten in één keer worden versterkt. Dat brengt een zeer substantiële verbetering van de **bovenlokale betekenis** van deze dijk voor de samenleving binnen handbereik.

2 En tegen die achtergrond: Omgevingskwaliteit is niet de kers op de taart maar wel het gist in het brood. We willen u graag meenemen in een kwaliteitsbesef dat de waterveiligheidsopgave centraal stelt en dat is gericht op het bereiken van een nieuwe landschappelijke situatie die **tegelijkertijd doelmatig, stevig en oogstrelend** is. De versterkte Lekdijk ligt er straks opnieuw rustig, kloek, vanzelfsprekend, toegankelijk en toekomstvast bij.

3 Het streven naar omgevingskwaliteit heeft wat ons betrekking op minstens drie niveaus van denken en handelen: de dijkversterking moet goed worden **vormgegeven** (profilering, materialisering, afrastering, verharding, straatmeubilair etc), goed worden **ingepast** (aansluiting op onveranderde dijkprofielen, op aanliggende eigendommen en terreinen en op bestaande historische objecten en beplanting) en waar mogelijk slim **gecombineerd** met andere ruimtelijke wensen en ambities bij eigenaren, beheerders en maatschappelijke organisaties (benutten van 'meekoppelkansen' voor natuur, openluchtrecreatie, erfgoed, vastgoed, verkeer en dergelijke).

4 Ook willen we graag onderstrepen hoe belangrijk het is de waarden van de Lekdijk vanuit verschillende relevante invalshoeken te blijven beschouwen. De dijkversterking zelf wordt weliswaar ingegeven door een reeks van kwetsbaarheden met betrekking tot veiligheid, maar de dijk is evengoed een natuurlijke habitat, een verkeersader, een woonomgeving, een fascinerend panorama en een collectieve geheugensteun. Een hoge omgevingskwaliteit ontstaat als deze betekenissen gedurende **de verkenning, de planuitwerking, de aanbesteding, de uitvoering, de oplevering en de overdracht** steeds met elkaar in samenhang aandacht krijgen.